

Narrative Sources - a Comparative Study of Archival Pedagogical Practices

Henrietta Hecker

EasyChair preprints are intended for rapid dissemination of research results and are integrated with the rest of EasyChair.

July 13, 2021

Hecker Henrietta

MESÉLŐ FORRÁSOK – LEVÉLTÁR-PEDAGÓGIAI GYAKORLATOK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

Absztrakt

A magyar állami levéltárak hosszú ideje vesznek részt általános és középiskolás diákok nem formális nevelésében, de ez a több évtizedes múlt sem bizonyult elegendőnek a levéltár-pedagógia általánossá válásához. A 2012-es integrációt követően azonban a Magyar Nemzeti Levéltárban megváltozott a tevékenység szakmai súlya. Ez a súlypontváltás is szükségessé teszi a nemzetközi kitekintést, az összehasonlító vizsgálatokat más nemzeti levéltárak pedagógiai gyakorlatára vonatkozóan.

A tanulmány célja Németország, az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok levéltár-pedagógiai gyakorlatának vizsgálata. Ez a vizsgálat két részből áll: a kontinentális és az atlanti oktatási rendszer rövid, vázlatos áttekintéséből, amely alapvetően meghatározza a levéltár-pedagógiai gyakorlatot, és az adott nemzet levéltár-pedagógiai gyakorlatának főbb jellemzőinek ismertetéséből. A vizsgálat elsősorban olyan online elérhető forrásokra, a honlapokon megtalálható segédletekre, tananyagokra támaszkodik, amelyek a pedagógusok számára is elérhetők, ingyenesen felhasználhatók.

A tanulmány a magyar levéltár-pedagógiát érintő fejlesztő tevékenység szélesebb kontextusába illeszkedik.

Kulcsszavak: levéltár-pedagógia, Németország, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok

Szakosztály: Neveléstörténet és összehasonlító pedagógia

1. Bevezető

A Magyar Nemzeti Levéltár tagintézményeivel több évtizede kínál a közoktatás résztvevői számára különféle lehetőségeket a nem formális oktatás keretein belül nemzeti történelmünk dokumentumainak megismertetése céljából. Bár a levéltár-pedagógia kifejezés a múzeumpedagógia mintájára már 1976-ban elhangzott (Kanyar, 1977), intézményes szintű használatára 2013-ig nincs példa (Boross, Hermann, Somfai, 2013), rendeletben pedig először 2018-ban használták (1107/2018 (III. 19) Korm. határozat).

Az eltelt időszakban az MNL intézményeiben az általános és középiskolásokkal foglalkozó levéltárosok folyamatosan építették, fejlesztették azokat a foglalkozásokat, amelyek segítségével a levéltár funkcióit, működését, az általuk őrzött történelmi értékű iratokat, különlegességeket be tudták mutatni. A legtöbb levéltárban azonban a levéltárosok nemcsak ezért a közművelődési területért felelősek: kutató- és ügyfélszolgálati feladatokat látnak el, a levéltárba adott iratokat rendezik, iratfeltárást végeznek, publikálnak stb. Közigazgatásban betöltött szerepük törvények, rendeletek erejénél fogva szabályozott, a tudományos kutatás módszerei, valamint a kutatás eredményeinek publikálása szintén meghatározott keretek között történik. Bár a közművelődési tevékenységre, és ezen belül az iskolai csoportokra vonatkozóan is vannak bevált gyakorlatok nemcsak MNL-intézményekben (pl. Ács, 2021; Csöngé, 2018; Rácz, 2019), ez a levéltárszakmai terület tekinthető a legkevésbé kiforrottnak.

A levéltár-pedagógia esetleges gyakorlati megvalósulása több háttértényezőn múlik. Jelen tanulmány célja éppen ezért az, hogy egy összehasonlító vizsgálattal segítse a terület magasabb presztízsének

kivívását, valamint bemutassa a nemzetközi gyakorlat azon elemeit, amelyek inspiratív erővel bírhatnak a tevékenység hazai fejlesztésében. Az összehasonlító tanulmány a német levéltár-pedagógiai gyakorlat mellett vizsgálja az angol és amerikai egyesült államokbeli gyakorlatot. Ez utóbbira időnként angolszász gyakorlatként történik hivatkozás. Terjedelmi okokból a tanulmány a francia gyakorlatot nem vizsgálja, bár az Archives Nationales szintén jelentős levéltár-pedagógiai tevékenységet fejt ki.

2. Terminológia

Az összehasonlító vizsgálat kiindulópontja a terminológia vizsgálata volt, ami a későbbiekben rendkívül hasznosnak bizonyult a megtapasztalt terminológiai anomáliák miatt. A levéltár-pedagógia honi definiálására a 2012. évi levéltári integrációt követően többen tettek konszenzussal nem zárult kísérletet (Simonkay, 2017). Jelen sorok szerzőjének álláspontja szerint a német definíció kellően kifejtett¹, alkalmazása megfelelő lenne a kérdés nyugópontra juttatásához.

Ugyanakkor a német szakkifejezések vizsgálata rávilágított arra is, hogy az Archivpädagogik definíciója mellett megjelenik az Archivdidaktik területe is (Schneider-Bönninger és Placenti, 2006; Tuma, 2006; Fraund, 2012). A német levéltár-pedagógiai gyakorlatban az Archivpädagogik és Archivdidaktik szétválasztásának megalapozott okai vannak.

Nehezebb volt a kifejezés angol nyelvű megfelelőjének azonosítása. Az archival pedagogy kifejezés pontos definíciója nem lelhető fel, az archival education kifejezés a levéltáros képzésre használatos (SAA, Graduate Archival Education). A National Archives (Egyesült Királyság) munkatársai javaslatára a „teaching/education with primary sources” keresőkifejezések bizonyultak a leghasznosabbnak.

A következő elemek bizonyultak közös pontnak a nemzeti levéltár-pedagógiák gyakorlatában: 1. közoktatásban résztvevők számára, 2. levéltári iratokon/tevékenységen alapul, 3. meghatározott körülmények között (formális/nonformális oktatás), 4. levéltárosok közreműködésével (előadóként és/vagy tananyagfejlesztőként) történő ismeretterjesztő tevékenységet tekinthetjük a levéltár-pedagógia körébe tartozó tevékenységnek.

A német és angolszász levéltár-pedagógia elemzését megelőzően vázlatosan át kell tekinteni az országok pedagógiai háttérjellemezőit is.

3. A német levéltár-pedagógia

A vizsgálat első része a kontinentális pedagógia jellemzőinek bemutatása. Kontinentális pedagógia alatt a német, a későbbiekben vizsgálandó francia, és a némethez történeti okok miatt erőteljesen kapcsolódó magyar pedagógiaelmélet és -gyakorlat értendő (Kozma, 2006 a). A kontinentális oktatás célja a megfelelő szakképzettséggel és műveltséggel rendelkező közhivatali réteg képzése volt a 18-19. századtól kezdődően. Ez a törekvés a nemzetállamok létrejöttével a nemzeti identitás formálásának fontos elemévé vált. Jellemzően hármas tagolású, erősen elméletorientált oktatás jellemezte (jellemzi). A kimeneti pontokon kötelező vizsgák erősen szelektív jellegűek. Az intézmények működését tantárgyak mentén szervezik, az oktatás fontos alapidokumentumai a tankönyvek, amelyekben az adott tudományág ismeretei jelennek meg. A pedagógusképzés oktatási szintenként típusokra oszlik, melyek közt nincs, vagy csak kevés átjárási lehetőség érvényesíthető.

Az egységes szellemi háttérű hivatalnoki réteg képzéséhez vezető út fontos építőköve volt a didaktikai meghatározottság (nem véletlen tehát az Archivdidaktik kifejezés és a mögötte levő tartalom). Az oktatás elsődlegességét figyelembe vevő cél- és feladatrendszer, az oktatás pontosan lefektetett tartalmai, az alkalmazott stratégiák, módszerek, munkaformák és az értékelés definiálása a német

¹ „Arbeitsbereich der Archive, der die Aufbereitung, Bereitstellung und Nutzung von Archivalien für die historische Bildungsarbeit, insbesondere im Rahmen schulischen Lernens am außerschulischen Lernort "Archiv" zum Gegenstand hat” azaz „az a levéltári szakterület, amely a levéltári iratok közoktatás számára történő előkészítésével, rendelkezésre bocsátásával és felhasználásával foglalkozik elsősorban (nem formális) iskolai tanulás keretében, (de) a levéltárban”. A definíció a Goethe Universität online levéltári szakszótárában található: <https://www.ub.uni-frankfurt.de/archive/glossar.html> Utolsó letöltés: 2021. 06. 23.

filozófusok (pl. Kant, Hegel, Fichte) és pedagógusok (Pestalozzi, Herbart), valamint az első pedagógia tanszék (Halle, 1779) nélkül minden bizonnyal később történt volna meg (Pukánszky-Németh, 1996. a és b).

Hangsúlyozandó, hogy korszaktól és irányzattól függetlenül mindenkor az oktatás és nevelés egyik meghatározó része volt (és az mai is) szemléltetés. A történelemtanulás során gyakran válnak vizsgálat tárgyává – szemléltetőeszközzé - levéltári források pl. törvények, rendeletek, röpiratok vagy akár személyes iratok is. Ezek az irattípusok egyben a levéltár-pedagógia kiindulópontjai is egyben, vagyis a már korábban is meglévő oktatási módszert, a szemléltetést kell a megfelelő didaktikai keretbe ágyazni a jó levéltár-pedagógiai gyakorlat megteremtéséhez.

A német levéltár-pedagógia kialakulásában fontos szerepet játszik a történelemdidaktika (Geschichtsdidaktik), ami a történettudomány önálló részterületként a történelmi tudat (Geschichtsbewusstsein) formáival, fejlődésével és fejlesztésével foglalkozik (IFDG Universität zu Köln), vagyis a már említett személyes és nemzeti identitás alakítását is célozza. Mivel a német levéltári rendszer decentralizált, így a levéltár-pedagógia művelésében nagy szerepet kap a levéltárak és az oktatás aktorainak szoros és tudatos együttműködése. Ez a szoros együttműködés nemcsak a levéltárak és közoktatási szereplők esetében létezik, de a civil szféra és a politika (pl. a Geschichtswettbewerb des Bundespräsidenten a Körber Stiftung részvételével), valamint a felsőoktatás is elkötelezett a levéltári iratállomány által elérhető oktatási lehetőségek kiaknázása és a történelmi tudat fejlesztése iránt, amit a témában megszülető diplomamunkák is jeleznek.

A levéltár-pedagógiai tevékenység legfontosabb szakmai fóruma a Verband deutscher ArchivarInnen und Archivare, a Német Levéltárosok Egyesülete, a téma elsődleges publikációs felülete pedig a Der Archivar című szaklap. A VdA évente rendez többnapos levéltár-pedagógiai konferenciát vándorgyűlésként. Az egyesület honlapján a levéltár-pedagógia és a historische Bildungsarbeit területét egy munkacsoport felügyeli. A historische Bildungsarbeit területe foglalkozik a történelemdidaktikai kérdésekkel. A munkacsoport elsődleges célja, hogy „a levéltári feladatok szerves részeként a levéltári oktatás és levéltár-pedagógia meghonosodjon” valamint „módszertani javaslatokat és segítséget nyújtson” és „erősítse különösen az iskolák körében a levéltári témák iránti érdeklődést”². Mindezt a honlapról letölthető, széleskörű és tematikus bibliográfiai ajánlóval, illetve gyakorlati modulok bemutatásával teszi. A gyakorlati modulok alapján a levéltár-pedagógiai foglalkozások egy részét pedagógusok önállóan is megtervezhetik, levezényelhetik, de levéltárosok segítségét is igényelhetik.

Az angol és amerikai levéltár-pedagógia

A két ország levéltár-pedagógiáját nemcsak az azonos nyelv miatt érdemes együtt vizsgálni. Amíg Németország esetében a decentralizált levéltári rendszer miatt a levéltáros egyesület koordinálja a levéltár-pedagógiai területet, addig az angolszász országokban a nemzeti levéltárak (The National Archives és a National Archives and Records Administration, NARA) feladata a terület fejlesztése, de ebbe a fejlesztési tevékenységbe aktívan bevonják a pedagógusokat is. Továbbá a NARA online felületet biztosít a számukra az önálló iratválogatáson alapuló egyéni tanulási egységek létrehozására is, amely opcionálisan mindenki számára elérhetővé tehető (DocsTeach.org felület).

Levéltár-pedagógiai tevékenységüket azonban más pedagógiai elvek mentén szervezték meg. A német és magyar gyakorlattal ellentétben az angolszász területeken sokáig a közösségek által fenntartott iskolák domináltak. A közösségek ezért nagyobb befolyást szerezhettek az iskolában oktatott ismeretek körét illetően: a fennmaradás érdekében a praktikus, gyakorlati tudás elsajátítását tekintették elsődlegesnek, az önálló és sikeres életvezetés biztosítása érdekében lemondtak a széleskörű, de sokszor elméleti műveltséget biztosító tananyagokról. Különösen igaz ez az angol gyarmatokból megszülető Egyesült Államok oktatási rendszerére. A kontinentális rendszertől eltérően a bemeneti követelményeket szabályozzák, a központilag előírt tantervek helyett ún. curriculum típusú tantervet használnak, amely nem a tanár munkáját szabályozza, hanem a tanuló számára ad támpontot az elsajátítandó ismeretekről. Kötelezően használandó tankönyv nincs, ennek következtében a pedagógusnak is viszonylag nagy szabadsága van önálló oktatási tartalmak készítésére. Mivel minden

² <https://www.vda.archiv.net/archivpaedagogen/startseite.html>

oktatási segédeszközre, így a tankönyvre is, árucikként tekintenek, a tananyagfejlesztő tanároknak érdekük a minél korszerűbb, használható oktatási eszközök tervezése.

A közösségi oktatás különböző formákban a mai napig meghatározó az angolszász területeken (Kozma, 2006 b). Ennek is köszönhető, hogy az angol és amerikai levéltár-pedagógiai tevékenység sikeresen működik közre közgyűjteményi és közoktatási kooperációkban. Ezt magyarázza az is, hogy az angolszász rendszerben bár létezik nemzeti levéltár, de emellett nagy számban működnek egyes intézmények is, pl. az USA elnöki könyvtárai vagy a Kongresszusi Könyvtár, amely szintén őriz levéltári iratokat is, de Nagy-Britanniában is gyakori a városi múzeum és levéltár együttes működtetése vagy a két intézménytípus szoros együttműködése különféle projektekben.

A központi feladat az angolszász gyakorlatban nem a történelmi tudat didaktikus részletességgel meghatározott tanulási céljainak elérése lesz, hanem a konstruktív pedagógia paradigmája alapján (Virág I, 2013) történő gyakorlati tudásépítés, amely levéltári iratok felhasználásával, problémaközpontú elemzésekkel neveli ki azokat a generációkat, amelyek remélhetőleg tanulni fognak elődei(n)k hibáiból. A történelmi gondolkodás (historical thinking) kialakítása a történelmi tudat (historical consciousness) alapja (Seixas, 2017). Ezért gyakori az angolszász levéltár-pedagógiában a kutatás-alapú és a probléma-alapú tanulás/oktatás megjelenése már a legfiatalabbak számára tervezett tananyagban is (pl. a Great Fire of London game című, önálló osztálytermi feldolgozásra is alkalmas tananyag). A levéltári forrásokra támaszkodó pedagógiai tevékenység ennek megfelelően nemcsak a levéltári folyóiratokban talál megfelelő fórumot, sőt, inkább az látszik körvonalazódni, hogy míg a levéltári forrásokkal történő oktatással foglalkozó átfogó írások a kanadai Archivaria és a The American Archivist szaklapokban jelennek meg, de módszertani lapokon kívül (pl. Şentürk, 2013) helyet kaphatnak könyvtártudományi (pl. Chen és Chen, 2010) vagy információtudományi fórumokon is (pl. Vilar és Šaupperl 2017). Az utóbbi két tudományterület megjelenése a levéltár-pedagógiával kapcsolatban amerikai hatást tükröz (Turrini, 2012).

Összefoglalás

Összefoglalva tehát a tapasztaltakat, a német gyakorlatban fontos szerepet kapnak a levéltárosok által erőteljesen támogatott, lehetőség szerint jelenléti foglalkozásokon, egyéni konzultációkon alapuló, didaktikailag kiforrott levéltár-pedagógiai események. A tanárképzésben a levéltár-pedagógia mint a történelmi tudat fejlesztésének eszköze kap helyet. A témában több szakdolgozat is született úgy levéltáros, mint történelem szakos képzésben, ami bizonyítja a felsőoktatás elkötelezettségét is.

Az angol nyelvű példák alapján elmondható, hogy a nemzeti levéltárak honlapjáról elméleti-didaktikai háttérbázis helyett nagy számban érhetőek el életkorra, tanmeneti csomópontokra, tanulási tevékenységekre lebontott tananyagrészek megfelelő levéltári forrásokkal alátámasztva. A tananyagegységek részletesen kidolgozottak, változatosak, differenciált oktatást tesznek lehetővé, adott probléma köré szerveződnek. A tananyagrészek levéltárosok és pedagógusok együttműködése során jöttek létre, a tevékenység, valamint a kutatások interdiszciplinárisak, nem korlátozódnak kizárólag levéltár(szakma)i fórumokra.

A magyar levéltár-pedagógia fejlesztéséhez szükség lenne az intézményi aktivitás szélesítése, növelése mellett a didaktikai megfontolások tudatosabbá tételére, az iratok problémaközpontú megközelítésére és a tananyagok online felületeken való elérésére. Fontos lenne a levéltár-pedagógia megjelenése a tanárképzés, -továbbképzés palettáján, mert így a pedagógusok is nagyobb bizalommal, több háttértudással fordulhatnak a levéltár felé. Szintén lehetséges fejlesztési irány a pedagógusok, történelem szakos hallgatók tananyagfejlesztő tevékenységbe való bevonása is, ugyanakkor meggondolandó az interdiszciplinárisabb megközelítés is, hiszen a levéltárban található történeti értékű dokumentumok eredendően nem a történettudomány „kiszolgálására” jöttek létre, hanem különféle hivatalok működése során keletkeztek.

A vázolt kép értelemszerűen nem teljes ugyan, de lehetőséget ad arra, hogy az elméleti megalapozottságban, gyakorlati megvalósításban előttünk járó példákat követve a magyar levéltár-pedagógia is professzionálisabb tevékenységgé válhasson.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM:

Ács, Marianna: IKT alkalmazása levéltár-pedagógiai foglalkozásokon

Csöngé Attila: Levéltári nyitás a lakosság felé JNSZ megyében: miért és hogyan? *Régió kutatás Szemle*

Freund, Susanne (2012): Archivdidaktik – Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektive. *Zeitschrift für Museum und Bildung*. 74 (2011/2012)

Kozma, Tamás (2006 a): A kontinentális rendszer. In: Kozma, Tamás: *Az összehasonlító neveléstudomány alapjai*. Új Mandátum, Budapest.

Kozma, Tamás (2006 b): Az atlanti rendszer. In: Kozma, Tamás: *Az összehasonlító neveléstudomány alapjai*. Új Mandátum, Budapest.

Pukánszky, Béla- Németh, András (1996, a): A felvilágosodás győzelme. Pukánszky, Béla – Németh, András (szerk.): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest pp.235-315.

Pukánszky, Béla- Németh, András (1996, b): Iskoláztatás és pedagógia a XIX. században. Pukánszky, Béla – Németh, András (szerk.): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest pp. 315-408.

Rácz Attila – Mauthner Zoltán: Budapest Főváros Levéltára levéltár-pedagógiai foglalkozásai

Schneider-Bönninger, Birgit – Placenti, Anita (2006): „Ran an die Quellen! Praxis der Archivdidaktik. Das Wolfsburger Model. In: Rehm, Clemens (ed.): *Historische Bildungsarbeit: Kompass für die Archive? Vorträge des 64. Südwestdeutschen Archivtags am 19. Juni 2003 in Weingarten*. Verlag W. Kohlhammer Stuttgart. pp. 81-91.

Seixas P. (2017) Historical Consciousness and Historical Thinking. In: Carretero M., Berger S., Grever M. (eds): *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education*. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/978-1-137-52908-4_3

Şentürk, Burçak (2013): The use of archives in education: examples from abroad. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications* January 2013 Volume: 4 Issue: 1 Article: 10 ISSN 1309-6249

Simonkay Márton (2017): Levéltár-pedagógia ma és holnap. *Levéltári Szemle*. 67. évf. 4. szám pp. 50-65.

Somfai, Balázs – Boross, István – Hermann, István (2013): beszámoló a Magyar Levéltárosok Egyesületének 2013. évi vándorgyűléséről. *Levéltári Szemle* 63. évf. 2. szám pp. 84-94.

Tuma, Kristin (2006): Archivpädagogik als ein Mittel der historischen Bildungs- und archivischen Öffentlichkeitsarbeit – vorgestellt an ausgewählten Beispielen. Diplomarbeit, Potsdam.

Vilar, P - Šauperl, A (2017). Archivists about students as archives users. *Information Research*, 22(1), Colis paper 1617.

Virág, Irén (2013): A konstruktivista didaktika elvei. In: Virág, Irén: *Tanulásméletek és tanulási-tanítási stratégiák*. Médiainformatikai Kiadványok. Eszterházy Károly Főiskola, Eger. pp. 49-51.

TOVÁBBI FORRÁSOK:

1107/2018 (III. 19) Korm. határozat a Magyar Nemzeti Levéltár átfogó megújításának irányairól, kiemelten a levéltárpedagógiai feladatok és a magyar vonatkozású külföldi levéltári anyag kutatásának fejlesztésével összefüggő feladatokról

Geschichtswettbewerb des Bundespräsidenten: <https://www.koerber-stiftung.de/geschichtswettbewerb>

IFDG Universität zu Köln: <https://ifdg.phil-fak.uni-koeln.de/disziplinen/geschichtsdidaktik>

National Archives and Records Administration: <https://www.archives.gov/>

Society of American Archivists: <https://www2.archivists.org/prof-education/graduate/gpas>

The National Archives: <https://www.nationalarchives.gov.uk/>

Verband deutscher ArchivarInnen und Archivare: <https://www.vda.archiv.net/aktuelles.html>

NARRATIVE SOURCES - A COMPARATIVE STUDY OF ARCHIVAL PEDAGOGICAL PRACTICES

Abstract

Hungarian state archives have a long history of involvement in the non-formal education of primary and secondary school students, but this decades-long history has not proved sufficient to make teaching with archival sources universal. However, following the integration of the National Archives of Hungary in 2012, the professional focus of the activity has changed. This change of emphasis also requires an international perspective and comparative studies on the pedagogical practices of other national archives.

The aim of this study is to examine the archival pedagogical practices of Germany, the United Kingdom and the United States of America. This study is divided into two parts: a brief, outline overview of the continental and Atlantic educational systems that fundamentally define archival pedagogical practice, and a description of the main features of archival pedagogical practice in each nation. The study relies primarily on online resources, aids and teaching materials available on websites that are accessible to educators and can be used free of charge.

The study fits into the wider context of the development of Hungarian archival pedagogy.

Key words: teaching with archival sources, Germany, United Kingdom, United States of America

Hecker Henrietta segédlevéltáros, doktorhallgató

Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltára

Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola

hecker.henrietta@mnl.gov.hu